1-ŞÖBA · VETERINARIYA MEDITSINASI VA HAYVONLAR SALOMATLIGI

QUYONLAR PASTERELLYOZINING KLINIK BELGILARI VA DAVOLAŞ ÇORALARI

(Adabiyot ma'lumotlari tahlili)

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi çorvaçilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali magistranti

Madetova Nilufar Maxkamjan qizi

DOI
10.66073/ReFocus-Conf/1311052

NASHR SANASI
13.11.2026 · Nukus

SAHIFALAR
264–267

NASHR HAMKORI
Research Focus
ISSN 2181-3833

IQTIBOS UÇUN Madetova N.M. Quyonlar pasterellyozining klinik belgilari va davolaş çoralari // Veterinariya meditsinasi va çorvaçilikdagi dolzarb muammolar va ularning yeçimlari: xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik anjuman materiallari. – Nukus, 2026. – B. 264–267. – DOI: 10.66073/ReFocus-Conf/1311052

ANNOTATSIYA Mazkur maqolada quyonlarda pasterellyoz kasalligining asosiy klinik belgilari, patologik jarayonlarning rivojlanişi hamda ölimdan keyingi patologoanatomik özgarişlar yoritiladi. Patologoanatomik tekşiruvda öpka töqimasining yalliğlanişi, plevra özgarişlari va boşqa içki a'zolardagi patologik belgilar böyiça ma'lumotlar bayon qilingan. Klinik belgilar va patologoanatomik topilmalarni kompleks baholaş kasallikni dastlabki aniqlaş hamda differensial diagnostikada muhim ahamiyatga ega.

SUMMARY This article discusses the main clinical signs of pasteurellosis in rabbits, the development of pathological processes, and post-mortem pathological and anatomical çanges. It presents information on inflammation and consolidation of lung tissue, pleural lesions, and pathological çanges in other internal organs identified during post-mortem examination. A comprehensive assessment of clinical signs and pathological findings is of great importance for the preliminary diagnosis and differential diagnosis of the disease.

KALIT SÖZLAR *Pasteurella multocida, pasterellyoz, infeksion va invazion kasalliklar, virulentlik, bakteriologik usullar.*

Kiriş: Quyon göşti kimyoviy tarkibi va ozuqaviy qiymati böyiça zarur parxezbop oziq-ovqat mahsulotlaridan biri hisoblanadi. Yurtimizda quyonçilikni rivojlantirişga bölgan e'tibor davlat darajasiga kötarilgan bölib, bu e'tibor bir qança qonun hujjatlari bilan mustahkamlab qöyilgan. Jumladan ‘‘Özbekiston Respublikasida çorvaçilik sohasi va uning tarmoqlarini rivojlantiriş böyiça 2022-2026-yillarga möljallangan dasturni tasdiqlaş töğrisida’’gi PQ-120-sonli qarorida quyonçilik tarmoğini rivojlantirişga bağişlangan alohida ustuvor yönaliş belgilab qöyildi. Özbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 18-yanvar 2022-yil 29-son “Respublikada quyonçilik sohasini yanada rivojlantiriş va qöllab quvvatlaşga doir qöşimça çora-tadbirlar töğrisida”gi qaroriga binoan tizimli tadbirlar yölga qöyilgan.

Jumladan, quyonçilik fermer xöjaliklarini rivojlantiriş, aholini sifatli, ekologik toza mahsulot (göşt, jun, möyna) bilan ta'minlaş dolzarb masala hisoblanadi.

Mavzuning dolzarbligi: Quyonçilikni rivojlantirişda turli yuqumli va yuqumsiz kasalliklar tösqinlik qiluvçi asosiy omillardan sanaladi. Jumladan, pasterellyoz kasalligi quyonçilik xöjaliklarida köp uçraydigan kasallik bölib, parenximatoz a'zolarda gemorragik yalliğlaniş va septisemiya simptomlari, sodir böladi va quyonlarning ommaviy nobud bölişi bilan tavsiflanadi.

Pasterellyoz qözğatuvçisi organizmga kirgaç, juda tez köpayadi. Köpinça quyonlarning butun populyatsiyasiga ta'sir qiladi. Kasallikdan quyonlarning 50-60 % qismi zararlanib, zararlangan quyonlar orasida 80-85 % qismi nobud bölişi kuzatilgan. Bu quyonçilik tarmoğiga katta salbiy ta'sir oʻtkazadi [6].

Muammoning örganilganlik darajasi: Pasterellyozning dunyo miqyosida turli hayvonlarda va quyonlarda tarqalişi, klinik belgilari, patomorfologik oʻzgarişlari, bakteriologik va patogistologik taşxislaş, davolaş va qarşi kuraş, enzootik va epizootik holatda uçraşi, tarqaliş darajasi hamda tezligi, qamrab oliş kölami faqat kasallik etiologiyasiga boğliq bölib qolmasdan, unga yordamlaşuvçi şaroitlarga ham boğliqligi böyiça ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Xorijiy olimlardan L.K. Abdel-Somie, D.H. Abdelhady, M.A. El-Abasy, Z.S.Al-Lebbanl, S. Kruckenberg, MDH olimlaridan P.K. Bergxof, B.B. Maksimoviç, A.A.Vaşutin, E.S. Voronin, A.A.Sidorçuk, V.S.Sisaev kabi olimlar tomonidan olib borilgan va ilmiy jihatdan asoslangan nazariy hamda amaliy çora – tadbirlar işlab çiqilgan. Pasterellyoz bakterial kasallik bölib, barça qişloq xöjaligi hayvonlari, parrandalar, möynali hayvonlar, odamlarda ham uçraydi. Pasterellyozning qözğatuvçisini dastlab, Rossiyalik olim E.M. Zemmer 1878-yilda birinçi marta yirik şoxli hayvondan ajratgan va örgangan, 1880-yilda fransiyalik olim Lui Paster pasterellyoz qözğatuvçisini parrandalardan ajratgan. 1897-1900-yillarda Linner barça guruhni umumiy Pasteurella deb ataşni taklif qilgan, 1910-yilga kelib Lui Paster şarafiga kasallik qözğatuvçisi Pasteurella kasalligi "pasterellyoz "deb nomlangan.

Quyonlarning pasterellyozi 1881-yilda Germaniyaning mikrobiolog va epidemiolog olimi Georg Gafki tomonidan ta'riflangan va dastlab qözğatuvçi *Pasteurella cuniculi* deb atalgan. 1880-yillarda birinçi bölib Lui Paster şarafiga *Pasteurella multocida* qöyilgan. Quyonlar pasterellyozi öta yuqumli kasallik bölib, uning qözğatuvçisi *Pasteurella multocida* hisoblanadi [2].

Pasterellyoz kasalligi qözğatuvçisi *Pasteurella multocida* turiga mansub bakteriya bölib, dunyoda quyonlar orasida keng tarqalgan kasallik qözğatuvçi hisoblanadi. Uşbu qöğatuvçi bilan kasallangan hayvonda 1-2 kunda ölim kuzatilgan. Pasterellyoz qözğatuvçisi hayvonning oziqlanişi, saqlaş şaroiti, hayvonning rezistentligiga boğliq holda rivojlanadi hamda tarqaladi. Bu kasallik bilan quyonlar zoti va yoşidan qat'iy nazar yil davomida kasallanişi mumkin [8].

Pasteurella multocida yuqori virulentli va oson yuqadigan kokk bakteriyalar bölib, quyonlarning eng muhim bakterial kasalliklaridan biri. Kasallik butun dunyo böylab işlab çiqariş korxonalarida katta iqtisodiy yöqotişlarga olib keladi [10].

Pasteurella multocida – katta bölmagan, gram manfiy, harakatsiz spora hosil qilmaydigan, köpinça alohida, va juft holda zanjir bölib joylaşadigan bakteriya. Barça anilin böyoqlari bilan böyaladi. Kasal hayvonlar töqimalarida pasterellalar kiçik şaklda böladi. Ular bipolyar metil sinka yoki Gimza Ramanovskiy böyoği bilan böyaladi. Yangi kulturada kapsula hosil qiladi. Pasterellalar fakultativ aerob, odatiy suyuq, qattiq ozuqa muhitlarida 37°C da ösadi. Bakteriyalar össa bulyon loyqalanadi. GPA da 3 şaklda: Silliq S, ğadir-budur R, mukoid

M koloniyalar kuzatiladi. Fermentativ xususiyati kuçsiz [9]. Hozirgi kunda quyonlar pasterellyozi *Pasteurella multocida* qözğatuvçisining 6 ta tipi aniqlangan. A, B, D, C, E va F serotipi va bu tiplarning 16 serovariantlari mavjudligi haqida ma'lumotlar mavjud. Ularning patogenligi hayvonlarning turiga boğliq [10].

Quyonlar pasterellyozining taşxisi va klinik belgilari: Quyonlarda pasterellyoz köproq issiq-sovuq keskin özgarganda (kuz va bahor fasllarida), quyonlar ziç saqlanganda, vitamin va mineral moddalar yetişmasa tez tarqaladi. Quyonlarda kasallik ötkir keçsa tana harorati kötariladi, lohaslik, anoreksiya, tumov, aksiriş, ayrim holda diareya kuzatiladi va ular holsizlanib, 1-2 kunda öladi. Turğun soğlom xöjaliklarda esa pasterellyoz surunkali keçib, rinit va konyunktivit belgilari paydo böladi (1-rasm). Kamdan kam iç ketişi, fibrinoz yiringli pnevmoniya va teri ostida absesslar kuzatiladi [9].

Rasm 1. Pasterellyoz bilan kasallangan quyonda rinit va konyunktivit belgilari

Pasterellyoz quyonlarda enzootiya ba'zan epizootiya bölib tarqaliş mumkin. Infeksiya bilan zararlangan xöjaliklarda quyonlarning 80% qismi kasallikdan nobud bölişi va tuzalganlari qözğatuvçi taşuvçi bölişi aniqlangan [1]. Pasterellyozga ohirgi taşxis laboratoriya tekşiruvlariga asosan qöyiladi.

Uşbu kasallikka diagnoz epizootologik ma'lumotlar patomorfologik özgarişlar va albatta bakteriologik tekşirişlar natijalari asosida va zamonaviy tekşiruv usuli PZR va IFT orqali amalga oşirilişi ta'kidlangan [3]. Pasterellyoz qözğatuvçisi organizmga tuşgaç, kasallik quyonlarda tipik va atipik şakllarda namoyon böladi. Birinçi holatda qözğatuvçi limfa va qonga sörilib, butun organizmning a'zo, töqimalariga tarqaladi [4]. Kasallangan quyonlar iştahasi yöqoladi, nafas olişi tezlaşadi, holsizlanadi, quyon bolalari emişdan boş tortadi. Quyonlar tana harorati dastlab kötariladi 41-42°C va ölimdan oldin harorat 33-35°C gaça keskin pasayadi. Ötkir keçganida quyonlar 1-2 kunda nobud böladi [7].

Patologoanatomik özgarişlar. Patologoanatomik özgarişlarning xususiyati kasallikning keçişi, zararlangan a'zolar va infeksiya darajasiga boğliq. Quyonlar pasterellyozida öpkaning ayrim bölaklarida qon quyilişlar va yalliğlaniş tufayli töqimaning ziçlaşişi kuzatilişi mumkin. Oğir holatlarda fibrinli-yiringli yoki nekrotik bronxopnevmoniya rivojlanadi. Plevrada fibrin töplanişi va plevrit, ayrim hollarda esa kökrak böşliğida yiringli ekssudat aniqlanişi mumkin.

Teri ostida, ayniqsa boş va böyin sohalarida, kapsula bilan çegaralangan yiringli öçoqlar uçraşi mumkin. Abssess içida quyuq, qaymoqsimon ekssudat bölişi mumkin. Bunday

https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/1311052

öçoqlarni tekşirişda yiringning özi bilan çeklanmay, kapsula devoridan ham namuna oliş maqsadga muvofiq.

Septikemik yoki generalizatsiyalaşgan şakllarda jigar va boşqa içki a'zolarda qon bilan töliş, mayda qon quyilişlar, ba'zan nekrotik öçoqlar aniqlanadi. Taloq kattalaşişi ham ehtimoldan xoli emas. Biroq bu özgarişlar doim ham uçramaydi va boşqa bakterial infeksiyalarda ham kuzatilişi mumkin.

Burun böşliği şilliq pardasida giperemiya, yalliğlaniş ekssudati va hujayraviy detrit töplanişi mumkin. Traxeyada yalliğlaniş, ayrim oğir holatlarda eroziya yoki nekroz öçoqlari aniqlanadi. Kasallik tarqalgan şaklda keçsa, yurak pardasi, miya pardalari yoki boşqa töqimalarda ham yalliğlaniş belgilari uçraydi.

Xulosa. Quyonlar pasterellyozi quyonçilikda katta iqtisodiy zarar keltiradi. Şu bois asosiy çora – prafilaktika, ya'ni vaksinatsiya va sanitariya qoidalariga qat'iy amal qilişdir. Pasterellyoz böyiça nosoğlom bölgan quyonçilik xöjaliklarida qat'iy çeklov tadbirlari ötkaziladi. Binolar va kataklar dezinfeksiya qilinadi. Yakunlovçi dezinfeksiya ötkazilib uning sifati bakteriologik tekşirilgaç hamda ohirgi kasal aniqlangan kundan 14 kun ötgaç, çeklov bekor qilinadi [5].

Klinik belgilar va patologoanatomik özgarişlarni kompleks baholaş kasallikni gumon qiliş, uning keçiş şaklini tavsiflaş va differensial diagnostikani amalga oşirişda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Brogden K. A. "Physiological and Serological Çaracteristics of 48 Pasteurella multocida Cultures from Rabbits"// Journal of clinical Microbiology, vol 11 No 6 June 1980. –P. 646–649.
2. El Tayeb A.B., Morişita T.Y and Angrick E.J "Evaluation of Pasteurella multocida isolated from rabbits by capsular typing, somatic serotyping, and restriction endonuclease analysis" J. Vet. Diagn. Invest., 16 (2): 2004. –P. 121–125.
3. Navrözov, N.I., Pölatov, F.S., Şeralieva, I.D., Nabieva, N.A., Sultonova, I.Y., & Aktamov, U.B. (2022). Qo'zi kolibakteriozida xitozan suktinatning ahamiyati.
4. Pölotov, Faxridin, K. Sayfiddinov va Ş. Abduxalimova. "Biopreparat-Bioinsektitsid". 1.1 kutubxonasida (2024): 85–89.
5. Salimov X.S., Qambarov A.A. Epizootologiya darslik Samarqand-2016. 194-200.
6. Анников В.В, Красников А.В, Кортова Д.М, "Болезни Пушниых Зверей" /Лекция Саратов 2017.–67-68 с
7. Балашов И.Е. Кролики мясных пород для себя и для зароботко / Москва 2000.–192-196 с.
8. Основные болезни кроликов [Электронный ресурс]//ОГБУ Иркутская районная СББЖ. – Режим доступа: http://irkraibbg.ru/ Основне Болезни Кроликов-Дата доступа: 24.07.2020.
9. Рютова В.П " Болезни кроликов " /Москва Россельхознздат–1985. –С. 84-88.
10. Ятусевич А.И. Прудников В.С, Карасев Н.Ф, Николаенко М.Ф. «Заразные болезни пушных зверей»/ Монография Витебск -2008. С-10-12.